

RESTAURAREA PSALTIRII ÎMPĂRATULUI ȘI
PROOROCULUI DAVID PUBLICATĂ LA SIBIU ÎN 1826

MIOARA BURLUȘANU*

Psaltirea a fost tipărită la Sibiu, în anul 1826, în tipografia lui Ioan Bart, având 228 pagini, fiind a doua ediție a traducerii efectuate de episcopul Gherasim Adamovici¹. Prima ediție a fost tipărită în tipografia Petru Bart din Sibiu, în anul 1791. Ambele ediții au fost destinate clerului român din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, cartea având o circulație mică în spațiul extracarpatic.

Tipografia sibiană își începe istoria cu întemeierea acesteia de către Johan I Barth (1670-1746), care lucrează aproape exclusiv pentru oficialităților austriece. A fost urmat de fiul său, Johann II Barth (1702-1782), care achiziționează la 1772 un set de litere chirilice, concurând astfel prin numărul comenzilor tipografia din Blaj și cea din Viena în ceea ce privește tipărirea de carte religioasă ortodoxă în limba română. Activitatea a fost urmată de fiul său, Petru Barth (1745-1801). Acesta a intensificat tipărirea de carte religioasă românească în condițiile unei concurențe crescute².

* Muzeul Județean Argeș, Pitești.

¹ Adamovici Gherasim, episcop ortodox, sârb de neam. Născut cca. 1733, în Siklos - Serbia, decedat la 13 apr. 1796, în Sibiu. Egumen al mănăstirii Bezdin, apoi episcop ortodox al Transilvaniei, cu reședința la Sibiu (numit 10 iun. 1789, instalat 13 sept. 1789), păstorind până la moarte. Identificat cu aspirațiile românilor, în decembrie 1791 a plecat la Viena, împreună cu episcopul Ioan Bob de la Blaj,- înaintând mai multe memorii cu doleanțele poporului român din Transilvania: cel mai însemnat - cu data de 30 martie 1792 - intitulat *Supplex Libellus Valachorum*, cuprindea, într-o formă mai concisă, aceleași postulate ca și *Supplexul* din 1791, între care și cererea de recunoaștere a poporului român ca națiune, egală în drepturi cu celelalte. A ridicat biserica cu hramul Sf. Luca din Sibiu. Este autorul mai multor traduceri. De asemenea, cu binecuvântarea lui s-au tipărit mai multe cărți de slujbă și de învățătură la Sibiu, în tipografia lui Petru Barth, între care reținem: *Dezvoaltele și tâlcuitele Evanghelii* (1790); *Sinopsis adică cuprinderea în scurt a Bibliei* (1791) ș.a. Ioan-Vasile Leb, *Episcopul Gherasim Adamovici și lupta de emancipare a românilor din Transilvania în secolul al XVIII-lea* în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai - Theologia Ortodoxa”, an XLI, 1996, nr. 1-2, p. 11-12.

² Cornel Maria, *Cartea românească veche în tipografia dinastiei Bart (sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea)*. Rezumatul tezei de doctorat, Alba Iulia, 2011, p. 3-6.

Cartea a fost achiziționată de Muzeul Județean Argeș, la 23 iunie 1979, prin cumpărare de la Iacobici Maria, contra sumei de 300 de lei (Achiziția nr. 250/1979). *Psaltirea* tipărită la Sibiu, în anul 1826, este rezervată cultului religios din cadrul bisericilor ortodoxe române din Transilvania, nefiind un obiect de lux, iar podoabele textului se reduc la vignete și inițiale, la care se adaugă chenarul tipografic al paginii de titlu.

În compoziția vignetelor, realizate prin tehnica litografică, apar alături de obișnuitele simboluri tipografice și imagini. La exemplarul de față, pielea (păstrată doar pe scoarța anterioară) are imprimat în sec un chenar și un medalion central. Grosimea cotorului exterior = 3,2 cm; Înelitoarea - este din piele de vițel de culoare maro. Suprafața pielii este simplă, fără ornamente, remarcându-se prezența unui chenar marginal decorat cu elemente vegetale. În centru se disting urmele imprimate ale unui probabil medalion. În dreptul tranșei frontale se remarcă prezența celor două închizători metalice fixe.

Cotorul exterior este din aceeași piele ca învelitoarea. Este împărțit în patru registre, delimitate de trei linii decorative. În centrul fiecărui registru se află câte un fleuron, obținut prin imprimare oarbă, la cald, excepție făcând registrul doi în care se distinge o însemnare chirilică prin imprimare.

Cusătura este efectuată continuu, prezentând două lănișoare marginale și urmele șanțurilor de coasere. Cotorului a fost cusut cu două tipuri de sfoară (de grosimi diferite), iar capetele sfoarilor sunt înnodate pe aceeași ață de coasere. Hârtia folosită ca suport de scris este manuală, având o compoziție de fibre textile vegetale. PH-ul hârtiei este de 5; Agentul de încliere folosit a fost gelatina iar hârtia este bine înclieată. Cerneala folosită la scriere este insolubilă în apă și alcool etilic 90% (soluție apoasă). Tipăritura este în limba română cu alfabet chirilic. Tip de cerneală: tipografică neagră pe bază de carbon și tipografică roșie de cinabru. Tipar negru și roșu cu alfabet chirilic, cu 35 de rânduri pe pagină. Fasciculele au câte patru file iar paginile sunt numerotate cu cifre chirilice. Textul este scris pe două coloane iar filele sunt din hârtie manuală cu șapte linii de apă dispuse orizontal. Se remarcă prezența filigranului având modele diferite la unele file și fiind dispus în zonele de pliure ale filelor. Pagina de titlu este încadrată într-un chenar de compoziție tipografică. Însemnările de pe fila de titlu verso au fost făcute cu cerneală tipografică. Volumul are mai multe însemnări manuscrise cu alfabet chirilic. În cuprinsul textului sunt incluse letrine, viniete realizate cu cerneală neagră de carbon.

Ștampila ovală a instituției deținătoare de pe fila 1 a fost aplicată cu cerneală solubilă în apă și insolubilă în alcool etilic 90% (soluție apoasă). Numărul de inventar a fost înregistrat cu cerneală insolubilă în apă și în alcool etilic 90% (soluție apoasă). Însemnările manuscrise de pe fila 1 verso au fost făcute cu cerneală pe bază de carbon insolubilă în apă și în alcool etilic 90%

(soluție apoasă). Însemnările de pe diversele file (pagina 21, 25, 26, 27, 28, 37 verso, 76 verso, 78, 83 verso, 90 verso) au fost făcute cu cerneală neagră și albastră insolubile în apă și alcool etilic 90% (soluție apoasă).

În interiorul întregului bloc al cărții se observă prezența unor completări cu hârtie, executate neprofesionist, cu ajutorul cleiului de origine animală.

Prezentarea stării de conservare. Factorul uman și cel natural (mediul fizico-chimic, biologic) au concurat asupra modului în care se prezintă astăzi volumul. Responsabilitatea asupra imaginii curente aparține factorului uman (conservare, manipulare, toate coroborate cu valoarea de care s-a bucurat cartea în diverse momente ale vieții acesteia).

Deteriorări mecanice:

- pielea care formează aînșlagul superior este desprinsă într-o mică porțiune de pe scoarță;
- pierderi de material în zona colțurilor, a închizătorii metalice inferioare, în partea centrală pe articulația externă și în zona de mijloc a tranșei inferioare;
- o zonă lacunară majoră în zona centrală;
- o plesnitură verticală pe jumătatea scoarței, datorată rupturii scoarței din lemn;
- o tăietură a pielii de 4,2 cm în zona inferioară;
- cotorul exterior este străbătut în părțile laterale de sfori care au folosit la relegarea empirică a volumului: aceste sfori perforază cotorul în 6 puncte de coasere;
- rupturile sunt prezente mai ales în partea superioară și central-dreapta a cotorului, între capișon și articulația externă;
- file desprinse în partea inferioară a zonei de coasere a fasciculului 77, 78;
- lipsă suport papetar: pagina 5, 6 (în zona colțului inferior), 7, 8;
- plieri, îndoiri în primele 8 pagini;
- volumul se oprește la pagina 115, observându-se prezența în partea superioară a două fragmente de hârtie ce indică lipsa filelor.

Degradări biologice:

- perforații, orificii de zbor produse de insecte în jurul încuietorii inferioare, pe articulația externă (partea central-inferioară) și în zona superioară aproape de capișon; aceste perforații produse de insecte, galerii și rosături au străbătut paginile 78-115 în partea central-superioară; tot în această zonă sunt prezente alte două perforații majore și una în zona tranșei superioare.

Degradări chimice:

- depozite de praf, murdărie aderentă (în zona marginală a tranșei inferioare);
- patină vulgară prezentă în întreg volumul;

- depozite grosiere de praf și murdărie; halouri de umezeală, pete provenite în urma migrării pigmentilor folosiți la vopsirea pielii; pete de rugină.

Diagnostic general. Din cauza păstrării în condiții improprie, volumul a suferit multiple deteriorări, afectând atât legătura cât și corpul cărții. Restaurarea acestei cărți se va realiza integral. Cartea a suferit o dublă coasere empirică, fapt ce a dus la deformarea cotorului interior, deformarea tranșelor, rupturi și perforații a cotorului exterior din piele. Manipularea defectuoasă a dus, de asemenea, la lipsuri din materialul suport, rupturi, fragilizări și îndoituri.

Tratamentele de restaurare. Având în vedere, multiplele degradări care au acționat asupra acestui volum, s-a hotărât ca această *Psaltire* să fie restaurată pe volum desfăcut în totalitate, urmând ca fiecare componentă a cărții să intre în procesul complex de restaurare:

- Fotografierea volumului a fost executată la începutul lucrării, pe tot parcursul intervenției și la sfârșitul restaurării obiectului;
- Testul migrației cernelurilor cu apă distilată și hârtie de filtru;
- Curățirea uscată: desprăfuire - îndepărtarea depozitelor de praf, păr, clei, fragmente vegetale;
- Numerotarea filelor, de obicei în dreapta sus cu un creion de grafit;
- Curățire locală: ștergerea zonelor prezentând patina vulgară - tampoane de vată, alcool etilic 90% (soluție apoasă) folosind mănuși de protecție, pensă, pensulă; îndepărtarea depozitelor de ceară cu ajutorul unui bisturiu;
- Desfacerea filelor ce compun corpul cărții și alcătuirea oglinzii textului folosind foarfecă, pensă chirurgicală, creion cu mină și bisturiu;
- Fixarea cernelurilor și ștampilei cu gelatină (2%) sau C.M.C (2-4 %);
- Curățirea umedă prin spălarea filelor volumului prin imersie în apă la temperatura de 25-30° C, timp de 10-15 minute până când apa rămâne incoloră.
- Uscarea liberă pe rastel și tamponarea filelor între hârtii de filtru;
- Presarea intermediară a filelor spălate s-a făcut sub o presă verticală cu șurub, platane de lemn, hârtii de filtru;
- Consolidarea fisurilor cu vâl japonez și C.M.C. 1,8-2% folosind pensulă bisturiu, fâlțuitor, hârtie de filtru;
- Completarea lacunelor suportului papetar cu hârtie și vâl japonez (completarea la simplu sau la dublu cu C.M.C.) în funcție de grosimea filelor, apoi am curățat surplusul de hârtie folosind bisturiu și pensulă;
- Colaționarea și refacerea blocului prin coaserea blocului cărții cu ajutorul gherghelului respectând cusătura originală (cusătură cu nervuri îngropate), întocmindu-se în prealabil o schemă de coasere;
- Fotografierea finală a cărții și confecționarea unei casete de protecție din carton neacid, pânză de legătorie, hârtie de filtru, fâlțuitor, pensulă, pap de făină, papșer, foarfecă, spatulă, cutter.



Fig. 1. Prima filă a volumului cu evidențierea degradărilor mecanice înainte de restaurare.

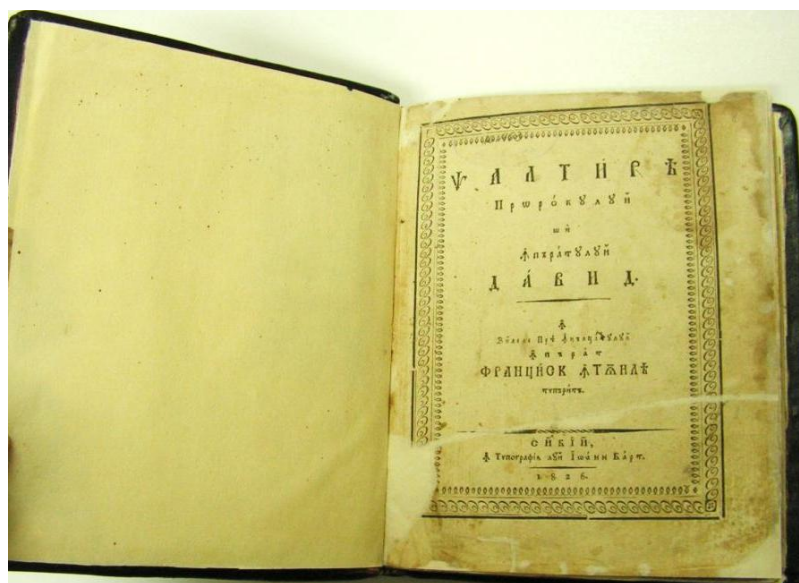


Fig. 2. Prima filă a volumului după restaurare.



Fig. 3. Murdărie aderentă, pete de ceară și cerneală, rupturi, fisuri, înainte de restaurare.

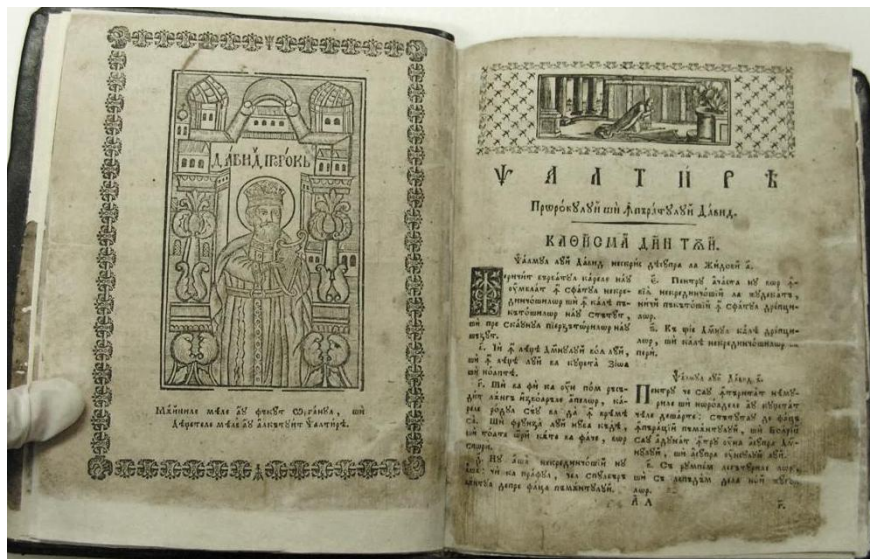


Fig. 4. După restaurare.



Fig. 5. Cotor exterior, înainte de restaurare.



Fig. 6. Cotor exterior, după restaurare.

În urma operațiilor de restaurare efectuate s-a constatat că volumul și-a recăpătat unitatea, filele ce compun corpul cărții au redevenit rezistente la manipulare și apropiate de aspectul original, iar învelitoarea este solidă, funcțională și integrată cromatic aproape de starea inițială.

RESTORATION OF THE PSALTER OF THE EMPEROR
AND PROPHET DAVID, PRINTED IN 1826, IN SIBIU

Abstract

The psalter printed in Sibiu in 1826 is reserved for the religious cult of the Romanian Orthodox churches in Transylvania, not a luxury object, and the ornaments of the text are reduced to vignette and initials, plus the typographic border of the title page.

Ink type: black carbon print and red cinnamon typographic. Black and red print with Cyrillic alphabet, 35 rows per page.

In view of the many degradations that have acted upon this volume, it has been decided that this Psalter will be restored to full volume, and that each component of the book will enter into the complex restoration process.

After the restoration work, it was found that the volume regained its unity, the tabs that make up the body of the book have become resilient to manipulation and close to the original look, and the wrapper is solid, functional and chromatically integrated close to the original state.